

Реферат о завршеној докторској дисертацији

На VII редовној седници Наставно-научног већа Филозофског факултета, одржаној 29. септембра 2016. године, изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације Владете Милина под називом: „Начини концептуализовања дијалога у настави“.

Након што смо прегледали текст дисертације, подносимо Већу следећи реферат о завршеној докторској дисертацији.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Владета Милин рођен је 1980. године у Београду, где је завршио и основну школу и гимназију. Основне студије педагогије завршио је на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду 2007. године. На истом факултету уписао је докторске студије педагогије 2008. године. Током студија био је стипендиста Београдске отворене школе (2005-2006) и Републичке фондације за развој научно-уметничког подмлатка (2006-2009). Награђен је као најбољи студент на студијској групи педагогија (2006.).

Радио је као демонстратор у Београдској отвореној школи (2006/2007), а од 2009. године је запослен на Институту за педагошка истраживања у Београду као истраживач приправник (до 2011.) и истраживач сарадник (од 2011. до данас). Био је ангажован на више пројеката чији је реализатор Институт за педагошка истраживања (на три научноистраживачка пројекта које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја, једном пројекту Министарства вера 2009-2010, као и на пројектима *TIMSS 2011* и „Представе о образовним променама у Србији: рефлексије о прошлости, визије будућности,“ који је финансира Швајцарска агенција за развој и сарадњу 2011-2012). Руководилац је пројектних активности у оквиру међународног пројекта „Унапређивање образовне ефективности основних школа“ (потпрограм Коменијус) од новембра 2013. године. Обавља дужности заменика директора Института од фебруара 2016. године.

Објавио је 12 научних радова, међу којима су: један рад у међународном часопису који је на SCI листи (M23), три рада у часопису међународног значаја верификованог посебном одлуком (M24) и један рад у монографији међународног

значаја (M14). Учествовао је саопштењима штампаним у целини или изводу на више међународних и националних научних конференција.

Био је ангажован као реализатор пет програма стручног усавршавања у области дидактике, методике и васпитног рада. Аутор је и реализатор акредитованог програма стручног усавршавања у области Општа питања наставе под називом „Истраживачки дијалог као подстицај критичког мишљења“.

* * *

Израда докторске дисертације на тему „Начини концептуализовања дијалога у настави“ одобрена је 03. 04. 2014. године на XI редовној седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду, након добијања сагласности Већа научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду (11.03.2014).

Урађена докторска дисертација има 319 страница основног текста, 10 страница списка коришћене литературе (са 149 библиографских јединица), и преко 50 страница прилога, који садрже инструменте коришћене у истраживању, изводе из транскрипата разговора са часова и велики број табела у којима су систематично приказани резултати истраживања који нису нашли место у основном тексту.

2. Предмет и циљ дисертације

Тема докторске дисертације Владете Милина односи се на одавно препознату као значајну, али недовољно истраживану проблематику дијалога у настави. Ово нарочито важи за педагошку литературу насталу на нашим просторима. Иако се дијалог среће у многим дидактичким изворима у нашој средини, а чак се помиње и као један од циљева васпитања и образовања (према важећем Закону о основама система образовања и васпитања), разумевању савремених схватања о дијалогу, значењу ових схватања за образовну праксу и значењу које се придаје дијалогу у наставној пракси до сада није посвећена потребна пажња. Управо у неусаглашености значаја дијалога и актуелности разматрања значења дијалога у радовима савремених теоретичара (нарочито оних социоконструктивистичке оријентације, у педагогији али и у другим научним дисциплина), с једне стране, и површном свођењу дијалога на једну од наставних метода у нашој дидактичкој литератури и наставној пракси, В. Милин проналази простор за своје проучавање и истраживање. Зато као **предмет** докторске дисертације он одређује начине концептуализовања дијалога у наставној пракси, а као **циљ истраживања** поставља разумевање дијалога у контексту наставне праксе и теоријских концептуализација дијалога у настави. Овако одређен општи циљ докторанд операционализује и остварује кроз: описивање дијалога у настави, разумевање дијалога у настави из перспективе ученика и наставника, анализу функција дијалога у настави и интерпретирање значења дијалога у настави.

Емпиријском истраживању начина концептуализовања дијалога у наставној пракси претходи студиозна теоријска анализа различитих теоријских приступа проблему дијалога и различитих концептуализација дијалога у настави.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Како су основни циљеви истраживања везани за теоријску анализу и за интерпретацију значења које дијалог има у наставној пракси, овакав приступ истраживању не подразумева постављање истраживања као тестирања унапред постављених хипотеза (на начин како се то чини у позитивистичким научним истраживањима). Међутим, начелне претпоставке на основу којих је конципирано истраживање су:

- Концептуализовање дијалога у настави огледа се у заступљености, структури, природи и садржају дијалогских епизода, у улогама учесника у дијалогу, као и у функцијама дијалога у настави;
- У образовној пракси у Србији дијалог се претежно разуме на инструменталан начин.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Основни текст докторске дисертације В. Милина је организован је у пет целина: Увод, Теоријски оквир, Методологија истраживања, Резултати истраживања и интерпретација и Закључак.

У уводном делу рада докторант истиче да се на основу савремене литературе може закључити да је на теоријском нивоу уочен значај дијалога за наставни процес и да постоји све већи број истраживања дијалога у настави широм света, али и да она показују да потенцијали дијалога који су препознати на теоријском нивоу нису искоришћени у наставној пракси. Полазећи од тога, он уочава да је потребно проучавати различита теоријско-концептуална полазишта за разумевање дијалога у настави, начине концептуализовања дијалога у наставној пракси, као и однос између ових начина концептуализовања, те као смисао свог рада истиче разумевање значења дијалога у настави и подстицање размишљања о педагошким импликацијама различитих начина концептуализовања дијалога у настави.

Теоријски део рада има пет целина. У првом делу докторант објашњава појам и значај дијалога упоређујући га са сродним појмовима и приступајући овим питањима интердисциплинарно. У другом делу разматрана су схватања дијалога заснована на различитим теоријским полазиштима, при чему је традиционално дидактичко схватање дијалога у настави приказано паралелно са схватањима која су заступљена у радовима М. Бахтина, П. Фреиреа, Г.Велса, Е. Матузова и социокултурног приступа дијалогу. У трећем делу рада, полазећи од анализе различитих теоријских полазишта, В. Милин

одређује основне теоријски засноване концептуализације дијалога у настави: дијалог као наставни метод, као начин конструисања знања ученика, као процес заједничког стварања значења, као средство демократизације у образовању и као израз наставне праксе. У четвртном делу докторанд уочава и разматра различита проблемска питања у вези са дијалогом у настави (односно циља, садржаја и начина реализације дијалога, дидактичке аспекте дијалога у настави и дијалогски потенцијал наставе, односно дијалога и сазнавања, дијалога и разредне климе). На крају овог дела рада разматрани су различити методолошки приступи истраживању дијалога у настави, са посебним нагласком на микроетнографски приступ.

У следећем поглављу објашњен је начин на који је постављен и реализован емпиријски део истраживања. Осим објашњавања предмета, циљева, метода и техника, те начина реализације истраживања, у овом делу докторант представља анализу приступа истраживању, осврће се на дилеме и проблеме у процесу истраживања, те уочава ефекте истраживања на истраживача и учеснике. Тиме превазилази уобичајена очекивања од приказа методологије и показује осетљивост за методолошко-епистемолошка питања ове врсте истраживања.

У трећем делу рада, у четири целине које одговарају постављеним задацима истраживања, приказани су резултати истраживања и њихова интерпретација. Најпре, докторанд описује дијалог у настави кроз број, структуру и обим дијалогских епизода, њихов садржај, издвајање учесника у дијалогским епизодама и уочавање одлика дијалога. У другој целини анализирана су схватања дијалога у настави из перспективе ученика и наставника. У наставку су анализирани функције дијалога у настави на примерима одабраних часова. На крају овог поглавља докторант се, на основу свих претходних анализа, враћа интерпретацији значења дијалога у настави, те уочава значења својстава дијалога у настави које је идентификовао и упоређује концептуализације уочене у наставној пракси са теоријским концептуализацијама о којима је било речи у првом поглављу.

У закључном делу рада В.Милин иде корак даље од интерпретације значења дијалога у настави које је приказао у резултатима, те:

- експлицира своје разумевање дијалога у настави, одређујући га као „доминантан начин испољавања и изграђивања педагошког односа“ ученика и наставника, односно „материјализацију односа који су успоставили наставник и ученици“ и

- заузима критички став према резултатима својих претходних анализа, те објашњава однос према концептуализацијама које је уочио, анализирао и интерпретирао.

У овом делу рада докторанд закључује да уочене концептуализације нису коначне, свеобухватне, нити једино могуће, али да оне 1. омогућавају поређења, разумевања домета и ограничења појединих начина разумевања дијалога и теоријско-

епистемолошких перспектива на којима су та разумевања заснована, 2. могу да подстакну преиспитивање и разумевање дијаложке праксе у настави.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Значај овог истраживања произилази већ из самог избора проблема, који је од суштинског значаја за дидактичку теорију и наставну праксу, а који није довољно истражен, а затим се налази и у резултатима до којих се дошло кроз теоријска проучавања и у резултатима истраживања концептуализовања дијалога у наставној пракси у Србији.

У теоријском делу рада В. Милин не само приказује различите савремене приступе дијалогу већ, анализирајући их у светлу теоријских и епистемолошких полазишта, развија категоризацију различитих начина концептуализовања дијалога у настави. На овај начин он врши озбиљан помак у односу на схватања дијалога у нашој дидактичкој литератури, просветној документацији и наставној пракси. Али, и више од тога: ово издвајање пет различитих начина концептуализовања дијалога у настави представља оригинални научни допринос дидактици као научној дисциплини, имајући у виду не само дидактичку мисао у Србији, већ и на међународном нивоу.

Истраживање дијалога у наставној пракси довело је до прикупљања значајне емпиријске грађе и до великог броја значајних и оригиналних налаза који доприносе разумевању природе и значења дијалога у настави у школама у Србији, али и разумевању дијалога у настави генерално. Навешћемо најзначајније:

1. Дијалог се у наставној пракси концептуализује на различите начине, што је у вези са циљем, темом, намерама ученика и наставника и контекстом у целини. Иако се у наставној пракси у Србији најчешће среће тематски затворен дијалог, у коме учествује мали број саговорника и чија је улога инструментална и односи се на усвајање и проверу знања, јавља се и тематски отворени дијалог који укључује велики број саговорника, а чија је сврха у успостављању односа са ученицима.
2. У посматраној наставној пракси само се делимично користи сазнајни потенцијал дијалога. Најчешће се размена своди на кратка питања наставника којима се проверава чињенично знање, одговоре ученика и вредновање одговора од стране наставника. Среће се и дијалог кроз који наставници настоје да подстакну ученичко разумевање, али ретко се срећу размене у којима ученици изражавају неслагање са ставом наставника и готово да потпуно изостаје разговор кроз који се истражује неко питање и који не води унапред познатом одговору - знању.
3. Дијалог има улогу у расподели моћи у учионици, што се огледа кроз различите начине учествовања у дијалогу. Наставници су најчешће главни актери дијалога, они су у позицији оног који зна и који оцењује. Од ученика у

дијалогу најчешће учествују ученици који су препознати као одлични и они који су препознати као немирни. Значајан број ученика не учествује у дијалогу.

4. Дијалог између ученика ретко је у вези са основном темом часа, а наставници га најчешће игноришу или сузбијају.
5. Ученици и наставници су свесни недостатака дијалога који постоји у наставној пракси и сматрају да је потребно „унапредити квалитет дијалога у настави“.

Резултати истраживања, заједно са интерпретацијом њиховог значења у пракси и преиспитивањем односа начина на који се концептуализује дијалог у посматраној наставној пракси и теоријски издвојених начина концептуализовања дијалога, могу имати значајну улогу у преиспитивању постојеће праксе у школама и у преиспитивању постојеће праксе и праваца развоја просветне политике. Смисао ових преиспитивања био би у проналажењу начина да се искористи потенцијал дијалога у настави. Иако сам Милин наводи неке смернице за размишљање о овим питањима, као посебно значајне налазе до којих он долази издвојили бисмо: 1. да ниједан од начина концептуализовања дијалога у настави није супериоран у односу на друге, 2. да дијалог представља „сложен феномен који је обележен различитим институционалним, али и многобројним идиосинкретичким утицајима који произилазе из специфичности односа одређеног наставника и ученика једног одељења“ те да он није потпуно у власништву самих ученика и наставника. Полазећи од тога, докторант с правом изражава сумњу у оправданост прескриптивних решења у вези са дијалогом у настави. Уместо тога представљање различитих схватања и начина концептуализовања дијалога које је изнето у овој дисертацији може „отворити дијалог“ и иницирати преиспитивања. Оваква преиспитивања у којима би учествовали истраживачи и сви актери наставног процеса могу допринети разумевању значења дијалога у настави и промени праксе дијалога у настави, кроз разумевање и промену схватања суштине образовања у настави и вредности на којима се настава развија.

Посебан значај овог истраживања налази се и у примењеној методологији, чији централни део представља микроетнографско истраживање у учионици. Овакав избор методологије, који се показао као адекватан за истраживање дијалога у настави, представља вид квалитативних истраживања који у нашој средини готово да није коришћен, те овај рад може допринети упознавању са овом методологијом и њеном чешћем коришћењу у нашој средини.

На основу свега изнетог може се закључити да рад представља значајан допринос развоју дидактичке теорије, развијању квалитативне методологије дидактичких истраживања у нас, обогаћивању сазнања о наставној пракси у Србији и инспирацију за промену наставне праксе на новим основама, који се заснивају на интерпретативном приступу сазнању.

6. Закључак

На основу анализе докторске дисертације „Начини концептуализовања дијалога у настави“ Комисија закључује да је Владета Милин, компетентан да: (а) уочава актуелне и значајне проблеме, те планира и реализује истраживање користећи одговарајуће методолошке поступке, (б) проналази, критички преиспитује и адекватно користи савремену педагошку литературу, (в) тумачи теорије и схватања у склопу целовитог теоријско-епистемолошког приступа педагогији, а феномене у настави (какав је дијалог) у друштвеном, вредносном и институционалном контексту, (г) студизно приступа истраживању, примењујући методе које до сада нису значајно коришћене у нашој педагошкој истраживачкој пракси, (д) прецизно изражава налазе и обазриво приступа њиховим интерпретацијама, те оригиналним истраживачким радом постиже резултате који проширују границе сазнања у дидактици.

Према оцени Комисије, дисертација је урађена у складу са одобреним предлогом докторске дисертације, представља самостално и оригинално научно дело које нуди значајан научни допринос разумевању феномена дијалога у настави.

На основу ових закључака Комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да усвоји овај позитивни реферат о докторској дисертацији Владете Милина под насловом „Начини концептуализовања дијалога у настави“ и да кандидату одобри усмену одбрану докторске дисертације.

Београд, 10. октобар 2016.

Комисија:

др Саша Дубљанин, доцент,
Филозофски факултет Универзитета у Београду

др Наташа Матовић, ванредни професор,
Филозофски факултет Универзитета у Београду

др Славица Шевкушић, виши научни сарадник
Институт за педагошка истраживања, Београд

др Лидија Радуловић, доцент,
Филозофски факултет у Београду, ментор